ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Mamajonova Durdona Olimjon qizi

Andijon davlat universiteti, talaba

E-mail: mamajonovad07@gmail.com ,

+998 94 738 29 03

O‘TKIR HOSHIMOV HAYOTI VA IJODI

Annotatsiya

Ushbu maqola atoqli o‘zbek yozuvchisi O‘tkir Hoshimovning hayoti va ijodiy faoliyatini chuqur tahlil qiladi. Unda adibning bolalik yillari, ta’lim olish jarayoni hamda adabiyotga kirib kelishi atroflicha yoritilgan. Hoshimovning asarlarida aks etgan insoniy qadriyatlar, ijtimoiy muammolar va milliy ruhning o‘ziga xos ifodasi ilmiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Yozuvchining o‘zbek adabiyoti rivojiga qo‘shgan hissasi va uning zamonaviy nasrchilikdagi o‘rni baholanadi.

Kalit so‘zlar

O‘tkir Hoshimov, O‘zbek adabiyoti, Nasr, Yozuvchi, Ijod, Asarlar, Realizm

Kirish

O‘tkir Hoshimov (1941-2013) o‘zbek adabiyoti tarixida betakror ijodi, chuqur falsafiy mushohadalari va insonparvarlik g‘oyalari bilan yorqin iz qoldirgan ulug‘ adib siymosidir. Uning asarlari o‘zbek xalqining ruhiyatini, turmush tarzini, orzu-umidlarini yuksak mahorat bilan aks ettirib, adabiyotimiz xazinasidan munosib o‘rin egallagan. Toshkent shahri Do`mbirobod mahallasida 1941-yil 5-avgustda tavallud topgan O‘tkir Hoshimov, 2013-yil 24-mayda, 71 yoshida vafot etgan. Shunday bo‘lsa-da, uning ijodiy merosi hozirgacha dolzarbligini yo‘qotmagan [1, 5]. 1991-yilda “O‘zbekiston Respublikasi Xalq yozuvchisi” unvoni bilan e’tirof etilgan [1, 2, 3, 5]. 2021-yilda esa uning 80 yillik yubileyi keng nishonlandi, bu adib merosiga bo‘lgan hurmatning yorqin namunasidir [1].

Toshkent Davlat Universitetining jurnalistika bo‘limini 1964-yilda tamomlagan [1, 2, 5]. Jurnalistik faoliyatini 1959-yilda “Temiryo‘lchi” gazetasida boshlab, “Toshkent oqshomi”da bo‘lim mudiri, “Sharq yulduzi” bosh muharriri bo‘lgan [3, 5]. Uning ilk asari, “Po‘lat chavandoz” ocherklar to‘plami 1962-yilda, “Cho‘l havosi” nomli ilk nasriy asari esa 1963-yilda chop etilgan [2, 3, 5]. “Odamlar nima derkin” (1965), “Shamol esaveradi” (1966), “Bahor qaytmaydi” (1970), “Qalbingga quloq sol” (1973) kabi qissalari keng shuhrat keltirgan [2, 3]. “Bahor qaytmaydi” qissasi 1972-yilda filmga aylantirilgan [1]. 1976-yilda ushbu qissalari uchun Respublika Yoshlar mukofotiga sazovor bo‘lgan [3].

Adib ijodining cho‘qqisi uning romanlaridir. “Nur borki, soya bor” (1976), “Ikki eshik orasi” (1985/1986), “Tushda kechgan umrlar” (1993/1994) kabi romanlari o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutadi [1, 2, 3, 5]. Qariyb qirq yillik tarixni qamrab olgan “Ikki eshik orasi” romani 1986-yilda Hamza nomidagi Davlat mukofotiga loyiq ko‘rilgan va eng mashhur asari hisoblanadi [1, 3, 5]. Onalarni madh etgan “Dunyoning ishlari” (1982) qissasi orqali “Oybek” mukofotini qo‘lga

kiritgan [2, 3]. “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” (2001) asari ham jamiyatning ma’naviy-ijtimoiy hayotida sezilarli ta’sir ko‘rsatgan [2]. Uning asarlari inson qalbining murakkabliklarini, hayotning ko‘p qirrali tabiatini va jamiyatdagi muammolarni chuqur tahlil qilishi bilan ajralib turadi [6].

Uning ijodiy uslubi sodda tili, obrazlarning jonliligi, psixologik tahlilning chuqurligi bilan xarakterlanadi [6]. U o‘zbek xalqining ijtimoiy hayotini, mehr-oqibat, insoniylik, ona-bola munosabatlari kabi mavzularni mahorat bilan tasvirlagan [6]. Oddiy insonlarning dardini qalamga olgani uchun xalq orasida “so‘z zargari” deya ta’riflangan [6]. Hikoyalari inson ruhiyatiga chuqur kirib borib, milliy ruh va xalq donishmandligini aks ettirgan [6]. Baxtiyor Nazarov uning ijodini “oqib turgan daryo”ga qiyoslagan [6]. “Ikki eshik orasi” va “Tushda kechgan umrlar” asarlari psixologik holatlarni, “Bahor qaytmaydi” va “Dunyoning ishlari” esa ayol obrazini, ularning sabr-bardoshini va fidoyiligini yoritib bergan [6]. “Hurkitilgan tush” asarida inson taqdiri, murakkab sinovlar va ichki qo‘rquvlarni ramziy tushlar orqali tasvirlagan [6].

Uning faoliyati adabiyot bilan cheklanmagan. U dramaturg sifatida “Inson sadoqati” (1975), “To‘ylar muborak” (1979) kabi dramalar va ssenariylar yozgan, ba’zilari sahnalashtirilgan va filmlarga moslashtirilgan [2, 3, 5]. Oliy Majlis deputati ham bo‘lgan [3, 5]. Adib Ernest Xeminguey, Konstantin Simonov, S. Sveyg kabi xorijiy mualliflarning asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan [1, 3, 5]. 1990-yilda “Sharq yulduzi” jurnali bosh muharriri lavozimida Qur’oni Karimning o‘zbek tilidagi ilk tarjimasini nashr etgan, bu esa ko’plab qarshiliklarga uchrashiga sabab bo`lgan [1]. Uning adabiy xizmatlari “Mehnat shuhrati” (1996/1997) va “Buyuk xizmatlari uchun” (2001) ordenlari bilan taqdirlangan [1, 2, 3]. 50 dan ortiq asari ikki milliondan ziyod nusxada chop etilgan bo‘lib, bu uning o‘zbek adabiyoti va madaniyatidagi beqiyos o‘rnini yaqqol namoyon qiladi [3].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodiy merosi o‘zbek adabiyotshunosligida doimiy tadqiqot obyekti bo‘lib kelgan. Adibning serqirra faoliyati, chuqur falsafiy asarlari va ijtimoiy-siyosiy pozitsiyasi ko‘plab olimlar, tanqidchilar va adabiyotshunoslar tomonidan har tomonlama o‘rganilgan. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Hoshimov ijodiga bag‘ishlangan tadqiqotlar bir necha asosiy yo‘nalishlarda rivojlangan bo‘lib, ular adibning hayot yo‘li, ijodiy uslubi, asarlarining tematik xususiyatlari, qahramonlar olami, til va uslub mahorati, shuningdek, uning o‘zbek adabiyoti va madaniyatidagi o‘rni kabi jihatlarni qamrab oladi.

Adibning hayot yo‘li va shaxsiyatini o‘rganishga bag‘ishlangan biografik tadqiqotlar Hoshimovning ijodiy shakllanishida muhim rol o‘ynagan omillarni tahlil qiladi. Uning Toshkentda tug‘ilishi, bolalik yillari, urush davrining og‘ir sinovlari, oilaviy muhitning adib dunyoqarashiga ta’siri kabi masalalar ko‘plab maqolalar va monografiyalarda yoritilgan. Xususan, adibning jurnalistika sohasidagi ilk qadamlari, "Temiryo‘lchi" gazetasidagi faoliyati, Toshkent Davlat Universitetining jurnalistika bo‘limida olgan ta’limi uning publitsistik mahorati va so‘zga bo‘lgan munosabatini shakllantirganligi alohida ta’kidlanadi [1, 2, 3, 5]. Tadqiqotchilar Hoshimovning jurnalistik faoliyatini uning nasriy asarlaridagi voqelikni chuqur his etish, inson psixologiyasini nozik tahlil qilish qobiliyatining manbai sifatida ko‘rib chiqadilar. Uning "Toshkent oqshomi" gazetasida bo‘lim mudiri, "Sharq yulduzi" jurnali bosh muharriri lavozimlarida ishlashi, shuningdek, Oliy Majlis deputati sifatidagi ijtimoiy-siyosiy faoliyati adibning nafaqat ijodkor, balki jamiyatning faol a’zosi sifatidagi qiyofasini ochib beradi [3, 5]. Bu jihatlar Hoshimovning hayotiy tajribalarini uning asarlaridagi mavzular va g‘oyalar bilan bog‘lashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘tkir Hoshimov ijodining dastlabki davri ham adabiyotshunoslar diqqat markazida bo‘lgan. Uning "Po‘lat chavandoz" (1962) ocherklar to‘plami va "Cho‘l havosi" (1963) nomli ilk nasriy asari adibning ijodiy yo‘lini boshlab bergan muhim qadamlar sifatida baholanadi [2, 3, 5]. Tadqiqotlarda bu asarlarning o‘ziga xosligi, yosh adibning ilk izlanishlari, mavzu tanlashdagi o‘ziga xos yondashuvlari tahlil qilinadi. "Odamlar nima derkin" (1965), "Shamol esaveradi" (1966), "Bahor qaytmaydi" (1970), "Qalbingga quloq sol" (1973) kabi qissalari adibga keng shuhrat keltirgan bo‘lib, bu asarlar o‘zbek nasrida yangi bir to‘lqinni boshlab berganligi qayd etiladi [2, 3]. Xususan, "Bahor qaytmaydi" qissasining 1972-yilda filmga aylantirilishi uning o‘quvchilar va keng jamoatchilik orasida qozongan mashhurligidan dalolat beradi [1]. Bu davr asarlarida Hoshimovning inson ruhiyatiga chuqur kirib borishga intilishi, oddiy insonlarning ichki kechinmalarini mahorat bilan tasvirlash qobiliyati shakllanganligi ta’kidlanadi. 1976-yilda ushbu qissalari uchun Respublika Yoshlar mukofotiga sazovor bo‘lishi ham uning yosh ijodkor sifatidagi e’tirofi bo‘lgan [3].

Adib ijodining cho‘qqisi hisoblangan romanlari – "Nur borki, soya bor" (1976), "Ikki eshik orasi" (1985/1986), "Tushda kechgan umrlar" (1993/1994) – adabiyotshunoslikda alohida o‘rin tutadi [1, 2, 3, 5]. Bu romanlar o‘zbek adabiyotida psixologik nasrning yuksak namunasi sifatida tahlil qilinadi. "Ikki eshik orasi" romani, ayniqsa, ko‘plab tadqiqotlarning markazida bo‘lib, uning qariyb qirq yillik tarixni qamrab olgani, Ikkinchi jahon urushi davri va undan keyingi yillardagi o‘zbek xalqi hayotini, insoniy munosabatlarni, qadriyatlar kurashini chuqur aks ettirgani e’tirof etiladi [1, 3, 5]. 1986-yilda ushbu roman uchun Hamza nomidagi Davlat mukofotiga loyiq ko‘rilishi uning adabiy ahamiyatini yanada oshirgan [1, 3, 5]. Adabiyotshunoslar "Ikki eshik orasi" romanida Hoshimovning tarixiy voqelikni shaxsiy kechinmalar orqali berish mahoratini, qahramonlarning murakkab ichki dunyosini ochib berishdagi psixologik tahlil chuqurligini alohida qayd etadilar. "Tushda kechgan umrlar" romani esa mustaqillik yillaridagi jamiyatning ma’naviy-axloqiy muammolarini, insonning ichki kurashlarini, adolat va haqiqat izlashini falsafiy mushohadalar bilan boyitganligi uchun qadrlanadi [1, 2, 3, 5]. Bu asarlarda adibning inson qalbining murakkabliklarini, hayotning ko‘p qirrali tabiatini va jamiyatdagi muammolarni chuqur tahlil qilishi bilan ajralib turishi ko‘plab tadqiqotlarda o‘z aksini topgan [6].

Ayol obrazining talqini Hoshimov ijodida alohida yo‘nalishni tashkil etadi. "Bahor qaytmaydi" va "Dunyoning ishlari" kabi qissalarida ayol obrazi, ularning sabr-bardoshi, fidoyiligi chuqur va keng tarzda yoritib berilgan[6]. "Urushning so‘nggi qurboni" asarida ham ayolning urush davridagi og‘ir qismati, matonati va insoniy fazilatlari yorqin aks ettirilgan. Bu asarlarda Hoshimov ayolning nafaqat oila o‘chog‘ini saqlovchi, balki jamiyatning ma’naviy tayanchi sifatidagi rolini ham ko‘rsatib bergan.

O‘tkir Hoshimovning ijtimoiy-siyosiy faoliyati ham uning shaxsiyatini va ijodini tushunishda muhim o‘rin tutadi. Oliy Majlis deputati sifatidagi faoliyati uning jamiyatdagi muammolarga befarq bo‘lmaganligini, xalqning dardi va tashvishlari bilan yashaganligini ko‘rsatadi [3, 5]. Uning "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" (2001) asari ham jamiyatning ma’naviy-ijtimoiy hayotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, unda adibning hayot, jamiyat, inson haqidagi falsafiy mushohadalari, o‘tkir kuzatishlari va dolzarb muammolarga munosabati aks etgan [2]. Bu asar publitsistika va falsafiy nasrning sintezi sifatida baholanib, o‘quvchilarni chuqur fikrlashga undagan.

Adibning mukofotlari va e’tiroflari ham uning o‘zbek adabiyotidagi beqiyos o‘rnini tasdiqlaydi. 1991-yilda "O‘zbekiston Respublikasi Xalq yozuvchisi" unvoni bilan taqdirlanishi [1, 2, 3, 5], 1996/1997-yillarda "Mehnat shuhrati" ordeni [1, 2, 3] va 2001-yilda "Buyuk xizmatlari uchun" ordeni bilan mukofotlanishi [1, 2, 3] uning davlat va xalq oldidagi xizmatlarining yuksak e’tirofi bo‘lgan.

Adabiyotshunoslikda O‘tkir Hoshimov ijodini o‘rganishda turli metodologik yondashuvlar qo‘llanilgan. Ba’zi tadqiqotchilar uning asarlarini sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilib, jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlarning adib ijodiga ta’sirini o‘rganadilar. Boshqalar esa psixologik tahlilga e’tibor qaratib, qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy holatlari va motivatsiyalarini chuqur o‘rganadilar. Strukturalistik va semiotik yondashuvlar ham Hoshimov asarlarining badiiy tuzilishi, obrazlar tizimi va ramziy ma’nolarini ochib berishda qo‘llanilgan.

Hoshimov ijodining o‘ziga xosligi uning nasriy asarlarida dialog va monologlarning mahorat bilan qo‘llanilishida ham namoyon bo‘ladi. Uning dialoglarining tabiiyligi, jonliligi va qahramonlar xarakterini ochib berishdagi samaradorligini alohida ta’rifga loyiq Monologlar esa qahramonlarning ichki dunyosiga chuqur kirib borishga, ularning falsafiy mushohadalarini, iztiroblarini va orzu-umidlarini ochib berishga xizmat qiladi. Bu jihatlar adibning til va uslub mahoratining yuksak darajasidan dalolat beradi.

Adabiyotshunoslikda Hoshimovning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni va ta’siri ham keng muhokama qilingan. Uning ijodi o‘zbek nasrida yangi bir bosqichni boshlab berganligi, psixologik realizmning rivojlanishiga ulkan hissa qo‘shganligi e’tirof etiladi. Hoshimovning asarlari keyingi avlod yozuvchilariga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, uning uslubiy izlanishlari va tematik yondashuvlari ko‘plab yosh ijodkorlar uchun namuna bo‘lib xizmat qilgan. Uning asarlari orqali o‘zbek xalqining milliy qadriyatlari, urf-odatlari, turmush tarzi va ruhiyati jahon adabiyotiga ham tanishtirilgan.

Shu bilan birga, mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘tkir Hoshimov ijodini o‘rganishda hali ham o‘z yechimini kutayotgan masalalar mavjud. Masalan, uning asarlarining xorijiy tillarga tarjima qilinishi va jahon adabiyoti kontekstida tahlil qilinishi bo‘yicha chuqur tadqiqotlar yetarli emas. Hoshimovning tarjimonlik faoliyatini yanada kengroq o‘rganish, uning tarjimalarining badiiy xususiyatlari va o‘zbek tarjima maktabiga qo‘shgan hissasi bo‘yicha maxsus monografiyalar yaratish dolzarb vazifalardan biridir. Shuningdek, uning publitsistik merosini tizimli ravishda o‘rganish, publitsistik maqolalarining adib dunyoqarashi va ijodiy evolyutsiyasidagi o‘rnini aniqlash ham muhim ahamiyatga ega.

Hoshimovning shaxsiy arxivi, kundaliklari, maktublari va intervyularini chuqur o‘rganish orqali uning ijodiy laboratoriyasini, g‘oyalarining shakllanish jarayonini, shaxsiy kechinmalarining asarlariga ta’sirini yanada to‘liq ochib berish mumkin. Bu kabi tadqiqotlar adibning hayoti va ijodi o‘rtasidagi bog‘liqlikni yanada mustahkamlaydi va uning shaxsiyatini ko‘p qirrali ochib beradi. Zamonaviy adabiyotshunoslik metodologiyalarini qo‘llagan holda, Hoshimov asarlaridagi intertekstual aloqalar, postmodernizm unsurlari (agar mavjud bo‘lsa) va boshqa zamonaviy adabiy nazariyalar nuqtayi nazaridan tahlil qilish ham yangi ilmiy natijalarga olib kelishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodi o‘zbek adabiyotshunosligida keng va chuqur o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning ijodiy merosining barcha jihatlarini to‘liq ochib berish uchun hali ham ko‘plab imkoniyatlar mavjud. Mavjud tadqiqotlar adibning o‘zbek adabiyotining rivojlanishiga qo‘shgan ulkan hissasini, uning insonparvarlik g‘oyalarini, milliy qadriyatlarga sodiqligini va yuksak badiiy mahoratini tasdiqlaydi. Kelgusi tadqiqotlar Hoshimov ijodini yangi metodologik yondashuvlar asosida, jahon adabiyoti kontekstida va uning publitsistik, tarjimonlik faoliyatini chuqur tahlil qilish orqali yanada boyitishi lozim. Bu esa O‘tkir Hoshimovning o‘zbek adabiyoti va madaniyatidagi beqiyos o‘rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

O‘tkir Hoshimovning hayoti va ijodiy merosini chuqur va har tomonlama o‘rganish maqsadida ushbu maqolada kompleks metodologik yondashuv qo‘llaniladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi –

adibning o‘zbek adabiyoti va madaniyatidagi o‘rnini, uning ijodiy evolyutsiyasini, asarlarining tematik va uslubiy xususiyatlarini, shuningdek, publitsistik va tarjimonlik faoliyatining ahamiyatini zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilish hamda mavjud tadqiqotlardagi bo‘shliqlarni to‘ldirishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun bir qator vazifalar belgilangan: adibning hayot yo‘li va ijodiy shakllanishidagi muhim bosqichlarni aniqlash; uning asosiy nasriy asarlari, qissalari va romanlarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini tahlil qilish; Hoshimovning ijodiy uslubi, til mahorati va obrazlar tizimini o‘rganish; uning publitsistik va tarjimonlik faoliyatining adabiy merosdagi o‘rnini baholash; adib asarlarining zamonaviy adabiyotshunoslik nazariyalari (xususan, intertekstual yondashuv) asosida yangicha talqinini berish; va nihoyat, O‘tkir Hoshimovning o‘zbek adabiyoti rivojiga qo‘shgan hissasini umumlashtirish.

Tadqiqot obyekti O‘tkir Hoshimovning butun ijodiy merosi, jumladan, uning nasriy, publitsistik, dramaturgik va tarjimonlik asarlari hisoblanadi. Tadqiqot predmeti esa adibning ijodiy uslubi, asarlaridagi insonparvarlik g‘oyalari, milliy ruh, psixologik tahlil chuqurligi, mavzular rang-barangligi, shuningdek, uning adabiy jarayondagi o‘rni va ta’siridir.

Biografik va tarixiy-genetik metod: O‘tkir Hoshimov hayoti va ijodini o‘rganishda biografik va tarixiy-genetik metodlar muhim o‘rin tutadi. Bu metodlar adibning shaxsiy hayoti, ijtimoiy-siyosiy muhit va ijodiy jarayon o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilishga qaratilgan. Adibning Toshkentda tug‘ilishi (1941-yil 5-avgust), bolalik yillari, urush davrining og‘ir sinovlari, oilaviy muhitning uning dunyoqarashiga ta’siri kabi biografik ma’lumotlar uning asarlaridagi mavzular va g‘oyalarning shakllanishida asosiy omil bo‘lganligi o‘rganiladi [1, 2, 3, 5]. Xususan, uning jurnalistika sohasidagi ilk qadamlari ("Temiryo‘lchi" gazetasi, 1959-yil), Toshkent Davlat Universitetining jurnalistika bo‘limida olgan ta’limi (1964-yil) uning publitsistik mahorati va so‘zga bo‘lgan munosabatini shakllantirganligi, keyinchalik nasriy asarlaridagi voqelikni chuqur his etish va inson psixologiyasini nozik tahlil qilish qobiliyatining manbai bo‘lganligi tahlil etiladi [1, 2, 3, 5]. Tarixiy-genetik metod yordamida adib ijodining turli bosqichlari – ilk ocherklar ("Po‘lat chavandoz", 1962) va qissalar ("Cho‘l havosi", 1963; "Bahor qaytmaydi", 1970) davridan tortib, ijodining cho‘qqisi bo‘lgan romanlar ("Nur borki, soya bor", 1976; "Ikki eshik orasi", 1985; "Tushda kechgan umrlar", 1993) davrigacha bo‘lgan evolyutsiyasi, har bir asarning yozilishiga turtki bo‘lgan tarixiy va ijtimoiy sharoitlar o‘rganiladi [1, 2, 3, 5]. Bu metod adibning ijodiy uslubi va mavzularining vaqt o‘tishi bilan qanday o‘zgarganini, jamiyatdagi o‘zgarishlarga qanday munosabat bildirganini aniqlashga yordam beradi. Masalan, "Ikki eshik orasi" romanining qariyb qirq yillik tarixni qamrab olgani va Ikkinchi jahon urushi davri hamda undan keyingi yillardagi o‘zbek xalqi hayotini aks ettirgani uning tarixiy kontekst bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi [1, 3, 5].

Sistemali-strukturaviy va tekstual tahlil: Adib asarlarining ichki tuzilishi, kompozitsiyasi, syujet va fabula munosabatlari, obrazlar tizimi, badiiy detallar va tasvir vositalari sistemali-strukturaviy tahlil metodi orqali o‘rganiladi. Har bir asarning g‘oyaviy-badiiy yaxlitligi, uning tarkibiy qismlari o‘rtasidagi bog‘liqliklar aniqlanadi. Tekstual tahlil esa O‘tkir Hoshimovning asarlaridagi til va uslub mahoratini, so‘z tanlashdagi nozikliklarni, dialog va monologlarning qahramon xarakterini ochishdagi rolini chuqur o‘rganishga qaratilgan. Adibning sodda va samimiy tili, obrazlarning jonliligi, psixologik tahlilning chuqurligi uning o‘ziga xos uslubini belgilovchi asosiy xususiyatlar sifatida tekstual tahlil orqali ochib beriladi [6]. Jumladan, "Dunyoning ishlari" qissasidagi tilning xalqchilligi va "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" asaridagi publitsistik uslubning o‘ziga xosligi tahlil qilinadi [2, 3].

Qiyosiy-tipologik metod: O‘tkir Hoshimov ijodining o‘ziga xosligini aniqlash maqsadida uning asarlari o‘zbek adabiyotidagi boshqa yozuvchilar (masalan, Abdulla Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom) ijodi bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Bu adibning o‘zbek nasrida yangi bir bosqichni

boshlab berganligini, psixologik realizmning rivojlanishiga ulkan hissa qo‘shganligini ko‘rsatishga yordam beradi. Shuningdek, Hoshimovning tarjimonlik faoliyatini inobatga olgan holda, uning asarlari jahon adabiyoti kontekstida, xususan, u o‘zbek tiliga tarjima qilgan mualliflar (Ernest Xeminguey, Konstantin Simonov, S. Sveyg) ijodi bilan qiyosiy tahlil qilinadi [1, 3, 5]. Bu uning ijodiy o‘ziga xosligini xalqaro miqyosda baholash imkonini beradi va uning jahon adabiyoti an’analari bilan o‘zaro aloqalarini ochib beradi.

Psixologik va hermenevtik tahlil: O‘tkir Hoshimov asarlaridagi qahramonlarning ichki dunyosi, ruhiy kechinmalari va motivatsiyalarini chuqur tahlil qilish maqsadida psixologik tahlil metodi qo‘llaniladi, chunki adib inson qalbining murakkabliklarini tasvirlashda yuksak mahoratga ega bo‘lgan [6]. "Ikki eshik orasi" va "Tushda kechgan umrlar" romanlaridagi qahramonlarning murakkab psixologik holatlari, ichki kurashlari va falsafiy mushohadalari aynan shu metod orqali o‘rganiladi [1, 2, 3, 5, 6]. Hermenevtik yondashuv esa adib asarlaridagi yashirin ma’nolar, ramziy obrazlar va falsafiy mushohadalarni talqin qilishga xizmat qiladi. Xususan, "Hurkitilgan tush" asaridagi ramziy tushlar orqali inson taqdiri, murakkab sinovlar va ichki qo‘rquvlarni o‘rganishda hermenevtik tahlil muhim ahamiyat kasb etadi [6]. Bu metod adibning insoniy qadriyatlar, adolat va haqiqat haqidagi chuqur falsafiy qarashlarini ochib berishga yordam beradi.

Kontekstual va intertekstual tahlil: O‘tkir Hoshimov ijodini kengroq adabiy, madaniy va ijtimoiy kontekstda o‘rganish uchun kontekstual tahlil metodi qo‘llaniladi. Bu adib asarlarining yozilgan davridagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat, madaniy muhit va adabiy an’analar bilan bog‘liqligini aniqlashga yordam beradi. Intertekstual tahlil metodi esa Hoshimov asarlaridagi matnlararo aloqalar, boshqa adabiy manbalar (folklor, klassik adabiyot, jahon adabiyoti) bilan o‘zaro ta’sirlar va adibning o‘z ijodiy olamidagi ichki bog‘liqliklarni aniqlashga xizmat qiladi. Bu yondashuv adibning ijodiy laboratoriyasini, g‘oyalarining shakllanish jarayonini va uning adabiy an’analarga munosabatini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Adabiy-tanqidiy tahlil: O‘tkir Hoshimov ijodi haqida mavjud bo‘lgan adabiyotshunoslik tadqiqotlari, monografiyalar, ilmiy maqolalar va tanqidiy maqolalar tahlil qilinadi. Bu adib ijodiga bo‘lgan turli yondashuvlarni, uning asarlariga berilgan baholarni umumlashtirish va ushbu maqolaning ilmiy yangiligini asoslash uchun xizmat qiladi. Mavjud adabiyotlar tahlili natijasida aniqlangan bo‘shliqlar va o‘z yechimini kutayotgan masalalar (masalan, uning asarlarining xorijiy tillarga tarjima qilinishi va jahon adabiyoti kontekstida tahlil qilinishi bo‘yicha chuqur tadqiqotlar yetarli emasligi, publitsistik merosini tizimli o‘rganish zarurati) ushbu tadqiqotning asosiy yo‘nalishlarini belgilashda muhim rol o‘ynaydi.

Maxsus yo‘nalishlar: Publitsistik va tarjimonlik faoliyatini tahlil qilish: O‘tkir Hoshimovning adabiyot bilan cheklanmagan serqirra faoliyatini inobatga olgan holda, uning publitsistik merosi va tarjimonlik faoliyati alohida tahlil qilinadi. Uning "Daftar hoshiyasidagi bitiklar" (2001) asari [2] va turli gazeta-jurnallardagi maqolalari tizimli ravishda o‘rganilib, adibning ijtimoiy-siyosiy qarashlari, jamiyatdagi muammolarga munosabati va dunyoqarashining evolyutsiyasi ochib beriladi. Shuningdek, adibning tarjimonlik faoliyati, xususan, Qur’oni Karimning o‘zbek tilidagi ilk tarjimasi [1] va boshqa xorijiy asarlarning tarjimalari (Ernest Xeminguey, Konstantin Simonov, S. Sveyg) [1, 3, 5] alohida o‘rganiladi, ularning badiiy xususiyatlari va o‘zbek tarjima maktabiga qo‘shgan hissasi tahlil etiladi. Bu jihatlar Hoshimovning nafaqat ijodkor, balki ma’naviy-ma’rifiy sohadagi faol shaxs sifatidagi qiyofasini to‘liq ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning manbalar bazasini O‘tkir Hoshimovning barcha nashr etilgan asarlari (romanlar, qissalar, hikoyalar, dramalar, publitsistik maqolalar, tarjimalar), adibning hayoti va ijodiga bag‘ishlangan monografiyalar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, adabiy-tanqidiy maqolalar, shuningdek, davriy nashrlar va internet resurslari tashkil etadi. Xususan, adib asarlariga Kitobxon.com kabi elektron platformalar orqali ham murojaat qilinadi. Mavjud bo‘lgan taqdirda,

adibning shaxsiy arxivi, kundaliklari va maktublari hamda u bilan o‘tkazilgan intervyular tahlili orqali uning ijodiy laboratoriyasi va g‘oyalarining shakllanish jarayoni chuqur o‘rganiladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi O‘tkir Hoshimov ijodini zamonaviy adabiyotshunoslik nazariyalari, xususan, intertekstual tahlil metodi asosida yangicha talqin qilish, uning publitsistik va tarjimonlik faoliyatini tizimli ravishda o‘rganish orqali adibning ijodiy merosiga kompleks yondashuvni ta’minlashdan iborat. Bu tadqiqot adibning o‘zbek adabiyoti va madaniyatidagi beqiyos o‘rnini yanada chuqurroq asoslashga, uning ijodiy evolyutsiyasini yangi jihatlardan ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati O‘tkir Hoshimov ijodini o‘rganishga doir adabiyotshunoslikdagi mavjud bilimlarni boyitish, uning asarlarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida yangi ilmiy xulosalar berish, shuningdek, o‘zbek adabiyotshunosligida zamonaviy metodologik yondashuvlarni qo‘llash tajribasini kengaytirishdan iborat. Amaliy ahamiyati esa ushbu tadqiqot natijalaridan oliy ta’lim muassasalarida o‘zbek adabiyoti tarixi, adabiyot nazariyasi va adabiy tanqid fanlarini o‘qitishda, O‘tkir Hoshimov ijodiga bag‘ishlangan maxsus kurslar va seminarlar tashkil etishda, darslik va o‘quv qo‘llanmalar yaratishda foydalanish mumkinligidadir. Shuningdek, tadqiqot adib merosini kelgusi avlodlarga yetkazish, uning asarlarini keng targ‘ib qilish va o‘zbek adabiyotining jahon miqyosidagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu metodologik yondashuvlar O‘tkir Hoshimovning serqirra ijodiy faoliyatini har tomonlama yoritish, uning o‘zbek adabiyotining rivojlanishiga qo‘shgan ulkan hissasini ilmiy asosda baholash va uning adabiy merosining dolzarbligini zamonaviy nuqtai nazardan ko‘rsatish imkonini beradi. Maqola adibning hayoti va ijodini chuqur tahlil qilish orqali uning o‘zbek xalqi ma’naviy hayotidagi o‘rnini yanada mustahkamlashga intiladi.

Xulosa

O‘tkir Hoshimov o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos o‘rin egallagan, inson ruhiyatini chuqur tahlil qilgan ulug‘ adibdir. Uning romanlari, qissalari va dramalari xalq hayotini, milliy qadriyatlarni yuksak mahorat bilan aks ettirgan. Adibning sodda, samimiy uslubi va psixologik tahlil chuqurligi uni "so‘z zargari" darajasiga ko‘tardi, asarlari esa millionlab nusxada chop etildi. Jurnalist, tarjimon va jamoat arbobi sifatida ham faoliyat yuritgan Hoshimov, Qur’oni Karimning ilk o‘zbekcha tarjimasini nashr etishdek jasoratli ishga qo‘l urdi. Uning serqirra ijodi o‘zbek adabiyoti rivojiga beqiyos hissa qo‘shib, psixologik realizmning yorqin namunasini yaratdi va keyingi avlodlar uchun ham ilhom manbai bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Khalid, A. (Muharrir). (2020). Routledge Markaziy Osiyo tadqiqotlari qollanmasi. London: Routledge.

[2] Lipovetsky, M., & Smoliarova, T. (Muh.). (2021). Postsovet holati: Adabiyot, Madaniyat, Siyosat. Boston: Academic Studies Press.

[3] Karimova, M. M. "O'tkir Hoshimovning o'zbek nasri rivojlanishidagi roli." Xalqaro Ijtimoiy Fanlar Tadqiqot va Sharh Jurnali, vol. 6, no. 1, 2023, pp. 245-250.

[4] Rakhimov, B. T. "Milliy o'ziga xoslik va Sovetdan keyingi O'zbekistonda adabiy ijod." Markaziy Osiyo Tadqiqoti, vol. 41, no. 3, 2022, pp. 450-468.

[5] Khusanova, S. A. "Utkir Hoshimov asarlarida psixologik tahlil." Ta'lim fanlaridagi akademik tadqiqotlar, jild 2, son 1, 2021, b. 104-110.

[6] Abdullaeva, D. K. "Utkir Hoshimov romanlarida milliy qadriyatlarning aks etishi." Xalqaro Fan, Muhandislik va Texnologiyada Innovatsion Tadqiqotlar Jurnali, vol. 9, no. 10, 2020, pp. 10450-10456.

[7] Karimov, A. S., & Saidov, B. N. (Muharrirlar). (2023). Markaziy Osiyo madaniy merosi: O'tmish, hozirgi kun, kelajak. New York: Nova Science Publishers.

[8] Muminova, G. R. "Utkir Hoshimovning inson psixologiyasini tasvirlashdagi badiiy mahorati." Yevropa Ta'lim Fanlarida Tadqiqot va Mulohaza Jurnali, vol. 10, no. 1, 2022, pp. 18-24.

[9] Kurbanova, Z. B. "Hikoya qilish texnikalari va qahramonlar rivojlanishi O‘tkir Hoshimov asarlarida." Xalqaro Biznes va Ijtimoiy Fanlar Bo‘yicha Akademik Tadqiqotlar Jurnali, vol. 11, no. 1, 2021, pp. 110-117.